

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ՄԷՋ

Բ Ա Յ Ն Ա Մ Ա Լ

ԱՌ ՊՐ. ԽԱՉԿՏՈՒՐ ԳՌՈՒՋԵԱՆ

“ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ՏՊԱԳՐԻՉԸ ԿԻԼԻԿԵՅԻ” Է,

«Բիւզանդիոն»ի 5215 եւ 16 թիւերուն մէջ կարգայն «Հայ Գիրք» վերնագրով ձեր մէկ Յառին արտագրութիւնը, խօսուած Տէօրթ Եօլի յորեկեանական հանդէսին մէջ. Հոն առաջին Հայ տպագրիչին,—Յակոբի,—Գիլիկեցի ըլլալը կ'ակնարկէք. եւ որովհետեւ յորեկեանական հանդէսներուն առթիւ Գիլիկեան օրիշ շրջաններու մէջ ալ նման ակնարկութիւններ եղած էին, ուստի ստիպուեցայ հրատարակու լուսաբանութիւն մը խնդրել ձեզմէ թէ ի՞նչ տպագրոյցներ կամ ենթադրութիւններ այդ եզրակացութեան հասցուցած են ձեզ. Եատ շնորհակալ պիտի ըլլամ, եթէ հաճիք բացատրութիւն մը տալ աւս մասին.

Մ-ըչը--ն. Գ-գէչ Օչ-ն-ն

ԵՄՆ. ԽՄԲ.—Գագիկ էֆ. Օզանեանի այս հարցումը հաւասարապէս ուղղուած է ոչ միայն Գոուզեան էֆ.ի, այլ նաեւ բոլոր այդ կարծիքն ընդունող եւ արտայայտող գրագէտներուն, որոնց մէջ է նաեւ Գիլիկիոյ շնորհագարդ Կաթողիկոսը, որ Յորեկեանին օրը Տէօրթ Եօլ գտնուելով մինեւոյն կարծիքը յայտնած էր. Ինչպէս յայտնի է. Սահակ Կաթողիկոս մէկն է այն բանասէրներէն որ առաջիններն եղան երեւան հանող Յակոբի տպագրած գործերը. Ինքն էր որ բանասիրական աշխարհին ծանօթացուց Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց վանուց գրադարանին մէջ պահուած Հայ առաջին տպագրութեան նմոյշները. Գոուզեան էֆ.ի թողով, եթէ ունի ուրիշ փաստեր, ներկայացնել, դիտել կուտանք Օզանեան էֆ.ի թէ իր ուշադրութենէն վրիպած է «Բիւզանդիոն»ի 12125 Հոկտ. 5170 թիւին մէջ Ալպոյաճեանի առաջին Հայ տպագրիչին վրայ գրածը, ուր անցողակի կերպով յիշուած էին փաստեր Մեղապարտ Յակոբի Գիլիկեան թեմականներէն ըլլալուն.

Նախ եւ առաջ, ամենագլխաւոր ապացոյցը Յակոբի Գիլիկեցի ըլլալուն, իր անձնական կապակցութիւնն է ժամանակակից Գիլիկիոյ Կաթողիկոսին —Յովհաննէս Թուլկուրանցի, որ պաշտօնավարած է 1489էն 1525.

Այս Կաթողիկոսը, որ ժամանակակից տաղասացներուն մէջ կարելի տեղ մը գրաւած է, ապահովաբար պաշտպան ու հովանաւոր ոյժն էր Մեղապարտ Յակոբին, որ իր հրատարակած հիւզ գործերէն մէկը, «Տաղարան»ը՝ գրեթէ ամբողջովին յատկացուցած է Յովհաննէս Թուլկուրանցի Կաթողիկոսին, անոր մէջ հաւաքած քսանէ աւելի տաղերուն տասնեւհինգն անոր տաղերէն ու երգերէն առնելով.

Եւ որովհետեւ Թուլկուրանցի ողջ էր եւ կը գտնուէր բարձրագոյն Աթոռի մը վրայ, շատ ապահովաբար յարաբերութիւն մը եւ առնչութիւն մը կար հեղինակին եւ տպագրիչին միջեւ. Այդ կապակցութեան առաջինն ու գլխաւորը՝ որուն վրայ պէտք է աւելցած ըլլան միւս յարաբերութիւնները, Յակոբի Գիլիկիոյ թեմականներէն ըլլալն է.

Այս ենթադրութեան ոյժ կուտան նաեւ ուրիշ մի քանի պարագաներ.

Եատ որոշ է թէ գէպ ի Արեւմտեան երկիրներ մեկնող գաղթականութիւններէն մասնաւորապէս Իտալիա եւ մանաւանդ Վենետիկ եւ ձեռնով հաստատուողները Գիլիկիոյ շրջանակին Հայերն եղած են, որոնք Ռուբինեանց շրջանին ընդարձակ յարաբերութիւններ ունեցած են Արեւելքի ծովային առեւտուրն իրենց մենաշնորհ գարձնող այս ժողովուրդներուն հետ, որոնց առեւտրական առանձնաշնորհներ ալ տուած էին Հայոց Գիլիկեան թագաւորները.

Բազրատունեաց կործանումէն յետոյ, հիւսիսային ճանապարհով եւ ցամաքի ուղիով մեկնող աւելի հսկայ գաղթականութիւնը Սեւ Ծովու հիւսիսային եզերքներուն վրայ՝ Խրիմ եւ անտի Լեհաստան, Մոլտա—Վալաքիա, Քրանսիլվանիա թափանցած է.

Իսկ ծովային ճամբով մեկնած էին Գիլիկեցիք, որոնք քիչ շատ վարժ էին ծովու առեւտուրի եւ երթեւեկի. Հետեւաբար Վենետիկ Գիլիկեան Հայոց գաղթափայր մըն էր եւ հոն հաստատուած Հայերն ստուար մեծամասնութեամբ ծագմամբ նոյն շրջանակէն էին. Եւ ինչպէս որ այսօր Անատոլիի խորերէն գաղթողներ երբ պանդխտելու որոշում կուտան, նախապատուութիւն կուտան այն տեղերուն, ուր իրենցմէ առաջ իրենց հայրենակիցները գացած են, այն ատեն ալ փորձելու համար իրենց բնիկ երկիրներէն բոլոր մեկնողները զերծ չէին կրնար մնալ նոյն կանոնէն. Մանաւանդ դիտելի է սր եթէ Մեղապարտ Յակոբ տպագրութեան արուեստը սորվելու համար էր որ Իտալիա կ'ղիմէր, կը կարօտէր աշակցութեան եւ օժանդակութեան զոր միայն հայրենակիցներէ կրնար գտնալ. Իսկ եթէ դիպուածն էր որ տպագրիչ գարձուց այդ գաղթական Հայը, գարձեալ Գիլիկեցի մը պէտք է ըլլայ անիկա, վասն զի Վենետիկ գտնուող գաղթականներուն մեծագոյն մասն այդ գաւառէն էին Ե. Յակոբ ալ հաւանօրէն անոնց պէս Գիլիկեցի մըն էր. Ա. Ա. Ա.